

کتاب اقتصاد برای همه

علی سرزعی

فصل ششم: سیاست‌های ناظر بر ایجاد رقابت و انحصارزدایی

خلاصه شده توسط امین آرامش

از صفحه ۱۷۵ تا ۱۸۳

این خلاصه، نکاتی است که به نظر من از سایر مطالب کتاب مهمتر بودند و به هیچ وجه شما را از خواندن کل کتاب بی‌نیاز نخواهد کرد و صرفاً می‌تواند به عنوان یادآور بعد از خواندن کتاب مورد استفاده قرار گیرد.

برخی تداعی‌های ذهنی را در پانویس نوشته‌ام.

الگوی ایده‌ال، رقابت کامل است که معمولاً در عمل محقق نمی‌شود. اینکه تمامی بنگاه‌های نسبت به کل بازار بسیار کوچک باشند، همانند مسافرخشی. سود رقابت کامل نزدیک صفر است و هیچ مسافرخشی ثرتمند نمی‌شود. بنگاه‌ها با قیمت و کیفیت با هم رقابت می‌کنند.

انحصار

در وضعیت رقابت کامل، قیمت از بیرون بنگاه و توسط بازار تعیین می‌شود، برعکس انحصار.

پیامدهای انحصار

مهم‌ترین مزیت رقابت کامل، وجود کارایی اقتصادی است. علت بدبودن انحصار فقط غیرواقعی بودن قیمت نیست، بلکه ناکارایی هم وجود خواهد داشت.

عوامل ایجادکننده انحصار

انحصار ناشی از مداخلات دولتی: موانعی که بنگاه‌های فعال در بازار سعی می‌کنند برای ورود بنگاه‌های بالقوه ایجاد کنند گاهی از طریق لابی کردن و نفوذ در مراکز تصمیم‌ساز دولتی انجام می‌شود. مثلاً تشکیل اتحادیه و ایجاد قانون در مجلس که هرکس خواست فعالیت کند باید از آنها مجوز بگیرد و تحت نظارت آنها باشد.

در ایران این انحصار در اصناف مختلف بسیار رایج است و حاضرین در یک صنف تلاش می‌کنند انحصار موجودشان را حفظ کنند. اصناف با حکومت مبادله‌ای دوسویه دارند: دولت از ابزار اصناف برای کنترل سیاسی و قیمت‌گذاری خدمات و کالاها در سطح بنگاه استفاده می‌کند و اصناف به دولت کمک می‌کنند تا اعتراض و مقاومتی در برابر این‌گونه مداخلات صورت نگیرد. در مقابل اصناف از دولت امتیاز رفتار انحصاری برای اعضای خود دریافت می‌کنند و دولت‌ها بجای اینکه با انحصار مقابله کنند، می‌پذیرند که این انحصارها را تأیید و حمایت کنند.

انحصار ناشی از طبیعت فعالیت بنگاه: هرچه منابع و امکانات لازم برای ورود به یک صنعت بیشتر باشد، امکان ورود برای دیگران و رقابت در آن صنعت کمتر است، مثل صنعت پتروشیمی و فولاد. هرچه هزینه‌های خروج از بازار هم بیشتر باشد، امکان ورود کمتر است. مثل صنعتی که ماشین‌آلات گرانی دارد که فقط به درد همان صنعت می‌خورد. اندازه یک بنگاه هم بر قدرت انحصاری آن تأثیر دارد، ورود برای بنگاه‌های جدید در صنعتی که بنگاه‌های بزرگ با تولید بالا و هزینه بر واحد کم وجود دارند، سخت است. انحصار دیگر، انحصار ناشی از کارایی است، وقتی یک بنگاه با استفاده از روش‌های نوین، هزینه تولید را پایین می‌آورد. پیش‌بینی سریع نیاز بازار و پیش‌دستی در عرضه کالا و خدمات هم انحصاری طبیعی ایجاد خواهد کرد. یک سری انحصار طبیعی هم در صنایعی که هزینه سرمایه‌گذاری اولیه بسیار زیاد و هزینه‌های حاشیه‌ای آنها کم و کاهنده است رخ میدهد. مثل شرکت‌های توزیع آب، برق، تلفن و اساساً شرکت‌های حوزه شبکه.

مقابله با انحصار

دولت‌ها موظفاند تا سیاست‌های مقابله با انحصار را در پیش گیرند. با تصویب قانون ضدانحصار و مجازات انحصارگران. برای مبارزه با انحصار و افزایش کارایی در اقتصاد، باید انحصارات ناشی از مداخلات دولت را تا جای ممکن حذف نمود. باید تا جای ممکن نیاز به اخذ مجوز برای فعالیت اقتصادی را ملغی کرد و موانع ورود به فعالیت‌های مختلف را کاهش داد.

در مواردی که به دلیل کمبود رقابت، بنگاه‌های موجود از قدرت انحصاری برخوردارند، بجای الزام به کاهش دستوری قیمت، باید با تشویق رقابت و ایجاد تسهیلات برای ورود بنگاه‌های رقیب، انحصار را شکست.

در مواردی هم که ممکن است بزرگی بنگاه‌ها منجر به انحصار شود، دولت‌ها با جلوگیری از ادغام بنگاه‌ها و تشکیل یک بنگاه بزرگ، جلوی این انحصار را می‌گیرند. گسترش مبادلات خارجی هم راه خوبی برای جلوگیری از انحصار تولیدکنندگان داخلی است.

در مواردی هم دولت از انحصار برای تشویق نوآوری حمایت می‌کند. با استفاده از قانون مالکیت معنوی و انحصاری کردن حق استفاده از یک اختراع تنها برای مخترع آن تا یک زمان مشخص.

انحصار در بازارهای ایران

دلایل انحصار شدید در بازار ایران:

- ۱- قوانین خاص: منشا انحصار برای بسیاری از بنگاه‌های دولتی قانونی است که در یک زمانی بسته به شرایط آن موقع تصویب شده ولی با تغییر شرایط آن قانون و انحصار ناشی از آن باقی مانده‌اند.
- ۲- حمایت از صنایع نوزاد: به بهانه حمایت از صنایع نوپا، انحصاراتی ایجاد شده و بعداً آن بنگاه‌ها با لابی کردن آن انحصارات را ابدی کرده‌اند!
- ۳- مداخلات دولتی: حمایت دولت با پشتوانه پول نفت از یک سری صنایع خاص با ممنوعیت واردات، اعطا تسهیلات بانکی، ارز ارزان و عدم توانایی رقابت بخش خصوصی با این انحصارات بنگاه‌های دولتی.
- ۴- کسب درآمد: ایجاد بنگاه توسط خود دولت در بازاری که بنظر درآمدزا رسیده و ایجاد انحصار در آن.
- ۵- محدودیت بازار: تعامل کمتر اقتصاد ایران با دنیا و ممنوعیت واردات یا بالا بودن تعرفه‌ها و انحصار برای بنگاه‌های داخلی.
- ۶- تلقی‌های مبهم از حاکمیت دولت: در برخی قوانین انحصارزا، مواردی همچون تامین امنیت ملی، جلوگیری از اغتشاش سیاسی و اقتصادی و غیره به عنوان دلیل ذکر شده. این امر ناشی از فقدان تعریف مشخص از حاکمیت و وجود ابهام فراوان در تعریف مفاهیم فوق شده است.